

До питання про правно-державне становище київських князів XV в.

Дві грамоти в. кн. Казимира з часів київського князя Олелька.

ПОДАВ

М. Грушевський.

Становище удільних князів супроти великого князя в в. кн. Литовським належить до тих невияснених місць, якими, на жаль, досі так богата історія державного права сеї русько-литовської держави. Знову одним з найбільше цікавих і найменше в'яснених питань в сій сфері зістаєть ся становище князів київських — династії Володимира Ольгердовича, найбільших з удільних володарів сього періода, найінтереснійших своїм становищем — на столі давнього руського політичного центра, а при тім так мало звістних нам в характері своєї влади, в напругах своєї діяльності. Так нпр. зістаєть ся невиясненим, о скільки власть сих князів в своїй землі була обмежена властю в. князя, інакше о скільки вони були самостійні в своїй управі? В літературі є погляд, що сї князі, спеціально Омелько Володимирич, „роспоряджав ся в землі як повноправний володар“;¹⁾ сей погляд опираєть ся на тім, що кн. Омелько титулує себе „государем-отчичем“ київським, роздає землі монастирям і служебним князям.²⁾ Незвичайно скупиий запас наших відомостей про

¹⁾ Любавский Областное дѣленіе и мѣстное управление в. кн. Литовскаго с. 39, Леонтович Очерки изъ исторіи литовско-русскаго права I с. 185; инші праці, що говорили про Омельковичів, не застановляли ся ближше над сим питанням: Антоновича Монографія I с. 237—9, Ясинського Уставныя грамоты в. кн. Литовскаго с. 67.

²⁾ Акты Историческіе I ч. 259, Акты Зап. Россіи I ч. 28, мої Кілька київських документів XV і XVI в. в Записках т. XI ч. 1 і 2. Archiwum Sanguszków і непевне надання Омелька Половцю у Руліков-

діяльність Омелька й його сина Семена та брак докладніших студій над становищем удільних князів в. кн. Литовського взагалі — вповні оправдують такі погляди. Але вони показують ся хибними супроти документа, що мині пощастило знайти торік серед пізнійших документів т. зв. Руської Метрики московського архива міністерства справедливости (Записки коронні кн. 12 л. 45). Се облята документів Криштофа Дорогостайского: він предложив до вписання в книги королівської канцелярії дві грамоти в. кн. Казимира з 1453 року, яко документи на свої київські маєтности; по словам потвердження обидві сї грамоти були писані на папері і хоч від частого уживання в судових справах „надветшели“, але мали цілі печатки і взагалі не мали нічого підозрілого. Вони то й мають дуже важне значінне для зазначеної вище справи.

Перша грамота — се наказ в. кн. Казимира кн. Омельку Володимиричу, аби він вернув Івану Юршиному сину його отчину. Видана вона 1453 р. (19/V), два роки перед смертю Омелька (вона має тільки індикт, але що Омелько в Києві з'явив ся після 1440, а вмер 1455 р., тож в даті не може бути вагання); сей Іван був очевидно сином „пана Юрші“, київського воєводи з руки Свидригайла, найважнішого з його бояр, що звістний нам на сїм уряді в р. 1437—8,¹⁾ і правдоподібно був попередником Омелька в управі Київщиною; його маєтність — „отчизна“ його сина Івашка, що про неї йде мова в грамоті, се превелика лятіфундія (як бачимо з другої грамоти), що займає спору пайку теперішнього Київського повіта — по р. Стугні й Красній, на полудень по р. Гороховатицю (теп. Гороховатка, приток Роси), на півночі — кінчаючи порічем Бобриці, притока Ірпеня (вище Білгородки). Омелько, ставши київським князем, очевидно — забрав сї ірунти, чи зараз, чи по смерті самого Юрші (тут можна б добачати натяки на емуляцію його з попередником); Івашко удав ся в тій справі до Казимира, і той з початку устно казав про се Омельку, а коли се не помогло, видає письменний наказ, аби Омелько вернув ту отчину „конечно по нашому приказаню со веѣм с тымъ, што к тым селом слухало.“ Такий категоричний (трохи може навіть

ского Opis powiatu Wasylkowskiego с. 34, зрівняти грамоти Семена Омельковича: Кілька київських документів ч. 3 і 4, Грамоты в. кн. литовских Антоновича і Козловского ч. 9.

¹⁾ Codex epistolaris s. XV т. I ч. 92, Акты Зап. Россіи I ч. 36.

в роздраженні тоні) наказ осягнув своє: Олелько сповнив його, як бачимо в другій грамоти Казимира.

Ся друга грамота видана чотири місяці пізнійше (21/IX 1453 р.)¹⁾ З неї довідуємо ся, що Івашко, здобувши завдяки великому князеві назад свою отчину, просив його, аби видав йому на неї свою грамоту-потвердження, і Казимир дійсно „оправив“ його — дав йому потвердження, де згадує про повернення Івашку отчини кн. Олельком „по нашому приказаню“ і забезпечує Івашку дідичне володіння нею, нічим не згадуючи про права і компетенції київських князів.

Обидві грамоти — і сей категоричний, нецеремонний наказ в. князя київському князеві в місцевих київських справах і королівське надання на маєтності в Київщині з поминенням київського князя — показують виразно, що дотеперішній погляд на київських князів Володимиричів як на вповні самостійних володарів — хибний: самостійними володарями вони не були, у внутрішніх справах своєї землі вони підлягали в. князеві і його власть обмежала дуже значно їх власть.

Наказ в. кн. Казимира київському князеві Олельку Володимиричу, аби вернув Івашку Юршиному сину його отчину. 19 мая 1453 р.

В. кн. Казимир потверждає дідичні права Івашка Юршиного сина на його маєтності в Київщині. 21 вересня 1453 р.

Кор. Жигмонт III приймає до книг королівської канцелярії сі грамоти на прохання вел. маршалка Криштофа Монвида Дорогостайського. 21 марта 1600 р.

Вписанье листов короля Казимира пановъ Дорогостайскихъ.

Жигмонт третий etc.

Ознаймуем etc. нинешнимъ и на потом будучим: покладал перед нами велможный Крыштофъ Монвид Дорогостайский маршалокъ навъзший великого князства Литовского, староста волковыский, державца мстибоговский, шерешовский, тивочъ въ землѣ Жомотский, велюнский, кгондинский и бойягтолский, два листы папѣровые с печатми продка нашего светоблиное памети короля его милости Казимира, один до князя Александра Володимировича писанный в справе продка его Івашка Юршина сына в стороны именей отчизны его, под Киевом лежащих, а другой

¹⁾ Грамота датована індіктом другим, але що кн. Олелько називається ся небіжчиком, тож не може бути сумніву, що се 1454 р. (вересневий, отже його вересень = 1453 січневому).

листь тогож короля Казимера тому жъ Ивашку Юршину сыну даный, воставуючи его жону, дѣти и потомков его вѣчне при имѣнях его отчизных у Киевском повѣти над рѣчкою Лукавицею, Стугною, Красною и Бобрицею лежащих, которые же про давност часу показуючи у розных судов надветшели, про то просил нас, абыхмо то до вѣдомости наше господарское припустивши, оные до книгъ канцелярые наше коронное вписати казали.

Перший тогды такъ ся в собѣ мает:

Казимер, Божаю милостю король полский, великий княз литовский и руский и жомойтский и иных. Сам король.

Брату нашему князю Александру Володимировичу.

Што есмо тобѣ сами очевисто говорили о пана Юршина сына о Ивашка, што там село его отчизна под Киевом, и ты бы тые села всѣ его отчизну Ивашку Юршину вернуть конечно по нашему приказаню со всѣм с тым, што к тым селомъ слушало. А писан у Городне мая девятогонадцат, индиктъ перши.,

У того листу печат королевская.

Другий за се в тые слова:

Казимер, Божаю милостю корол полский и иных.

Што по нашом приказаню княз Александер Володимировичъ пану Ивашку Юршину сыну отчину его у Киевском повѣте над рѣчкою Лукавицею, Стугною, Красною и Бобрицею вернул со всеми кгрунты, по Гороховицу, и бил нам чолом, што быхмо при той его отчизне зоставили, што мы то вделали и при той отчизне его оправили: мает он, жона его, дѣти и щадки его то вѣчне держати и какъ хотячи шаповати. Писан у Вилне сент. двадцат первый день, индиктъ второй.

У того листу печать королевская.

Которой прозбы яко слушной мы господарь ласкаве ся прихиливши а видячи их быти цѣлы и неподозрѣны, до книгъ канцелярыи наше коронное вписати, а для лѣпшого вѣры, свидетельства и твердости тое рѣчи сес листъ нашъ названный видимус под печатю коронною урожоному Павлови Монвидови Дорогостайскому, дворянинови нашему, выдати есмо велѣли, хотячи то мѣти, абы на каждомъ мѣстцу яко и самые оригиналы при зуполной моцы держаны и хованы были. Писан у Варшаве на сойме валномъ коронномъ лѣта Божого нарожения тысяча шестсотного месяца марта двадцат первого дня, а панования кролевствъ нашихъ полского тринадцат а шведского семого року. Petrus Tylicky, epus cul., r. P. vice-cancellarius. Справа того ж. Zachariasz Jelowicky.